

РАЗНОГЛАСИЯТА МЕЖДУ ДЪРЖАВИТЕ ОТ ЧЕТВОРНИЯ СЪЮЗ В ДОБРУДЖА ПО ВРЕМЕ НА ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

Професор д-р Валентин А. Спиридонов

v.spiridonov@ts.uni-vt.bg

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

Исторически факултет

ПК 5003, Велико Търново, ул. „Теодосий Търновски“ № 2

Анотация: Разглеждат се противоречията между държавите от Централните сили по Добруджанския въпрос в годините на Първата световна война. Акцентира се на техните политически, дипломатически и военнотактически размивания по отношение на статута и предназначението на Добруджа преди и след успешните военни действия срещу Кралство Румъния. Особено място е отделено на различията в менталитета между българи, турци и германци като причина за разногласията между съюзниците.

Ключови думи: Първа световна война, Четворен съюз, България, Германия, Добруджански фронт

THE DISAGREEMENTS BETWEEN THE STATES OF THE QUADRUPLE ALLIANCE IN DOBRUDJA DURING THE FIRST WORLD WAR

Professor Valentin A. Spiridonov

v.spiridonov@ts.uni-vt.bg

“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo,

Bulgaria

Abstract: This paper examines the contradictions between the states of the Central Powers on the Dobruja question amid the First World War. Emphasis is placed on their political, diplomatic and military-tactical discrepancies regarding the status and purpose of Dobruja before and after the successful military actions against the Kingdom of Romania. A special place is devoted to the differences in the mentality between Bulgarians, Turks and Germans as cause for the disagreements between the allies.

Key words: World War I, Quadruple Alliance, Bulgaria, Germany, Dobruja front.

Средата на септември 1917 г. Вилхелм II е в Букурещ на инспекция на фронта и на германските военни части. Цар Фердинанд в последния момент научава за намеренията на кайзера да се озове в Добруджа и в най-спешен порядък разпорежда да се композира влак, който да откара българския монарх и свитата му от София за среща с Вилхелм. „Каква ще бъде бъдещата съдба на Добруджа, в

случая няма значение... Днес за днес Добруджа е завоювана главно с български жертви, отбранява се от български войници... Аз съм „сайбията“ (от тур. ‘собственик’ – б. а., В. С.) на тази област и всеки, който пожелае да отиде там, ще трябва да бъде посрещнат от мене, от български владетел!“ – предава думите му Лука Малеев – адютант на ген. Жеков [4: 46]. Фердинанд е крайно ядосан от късното известяване за визитата на императора от страна на щаба на фелдмаршал Макензен и от неизвестността къде Вилхелм II ще пресече Дунав, за да навлезе в Добруджа. А мнителността на българския монарх стига дотам, че тълкува забавянето по технически причини на композицията в участъка от Добрич до Черна вода за открит саботаж на обслужващия линията германски персонал с цел да се провали срещата.

Самата среща на пристанището на Черна вода на 22 септември е пълно фиаско за намеренията на царя. Вилхелм II демонстрира пренебрежението си към Фердинанд, задоволявайки се само с протоколните три бързи целувки. Следва тържественото посрещане на кайзера от многобройни германски войници и офицери и дълъг разговор с фелдмаршал Алфред фон Макензен, който съпровожда Вилхелм II през цялото време на визитата. Кайзерът и фелдмаршалът с бърз ход обхождат строените роти, а измъчваният от подагра цар припряно се опитва да ги следва. Присъстващите, дори и да не са запознати с дипломатическия протокол, възприемат „домакина“ Фердинанд като част от антуража на кайзера, стоящ дори по-долу от Макензен. При придвижването към гара Фитещи Вилхелм настанява до себе си на задната седалка Макензен, а за Фердинанд посочва мястото отпред, при шофьора. „Лицето на царя бе зелено-жълто от напрежение и озлобление..., от нечуваното унижение“ – описва Лука Малеев емоциите на българския монарх [4: 55]. Нанесената обида не само „няма да промени становището ни по Добруджанския въпрос..., дори може да засили упорството ни“ – заканва се ген. Жеков и се аргументира със смесица от доводи за права, заслуги и български инат. „Е, щом монарсите могат да си позволят такива отношения, никой не бива да се чуди, че войниците се спречкват и убиват, макар и уж съюзници“ – тъжно заключава главнокомандващият българската армия [4: 58].

Три седмици по-късно Вилхелм II пристига на официално посещение в София. Целта е да се демонстрират добрите съюзнически отношения между Германската империя и Царство България. На 14 октомври, на път за Цариград, кайзерът е посрещнат край развалините на гр. Филипи, близо до Драма, от проявилия се в боевете при завоя на р. Черна 12-и балкански полк. Германският владетел поздравява със „Здравейте, юнаци!“, покланя се пред бойното знаме на полка и предвожда дружините в марш пред цар Фердинанд, за да му достави удоволствие. Импровизираният парад минава под звуците на „Съюзници разбойници“, разпознат от Вилхелм II, който шеговито се обръща към присъстващия полковник Петър Ганчев, българския представител в германската Главна квартира, с думите: „Ганчев, съюзниците разбойници – това сега сме ние, нали?“ [5: 146, 147].

Тези комични епизоди пресъздават по-достоверно отношенията между дър-

жавите от Четворния съюз и по-специално между управляващите в Берлин и София през Първата световна война, въпреки усилията на цели отдели в пропагандните им министерства да изведат на преден план разбирателството и съюзническата солидарност между Германия, Австро-Унгария, Турция и България.

Спорът за Добруджа е нагледен пример за разминаването в интересите на коалираните държави. Обект на настоящото изследване са противоречията между държавите от Централния съюз по Добруджанския въпрос по време на Първата световна война. България цели възмездие и национално обединение с войната срещу Румъния, Турция използва военното си участие на Добруджанския фронт за териториални компенсации в Тракия, Австро-Унгария се стреми към завладяване на нови земи и контрол над Дунав, а за Германия водещи са потенциалните стратегически и икономически предимства за Райха от контрола над Северна Добруджа. На пръв поглед е парадоксално, че военните успехи в Румъния през есента и зимата на 1916 – 1917 г. не намаляват разногласията между победителите, а обратно – увеличават проблемите.

В изложението ще акцентирам на някои от конфликтите между съюзниците – главно между България и Германия – по време на Първата световна война и ще изведа на преден план част от причините за проблемите по Добруджанския въпрос. Най-общо тези причини могат да се групират в три направления:

1. Неточности, пропуски и двусмислици, част от които – умишлено допуснати, в текстовете на договора.

2. Принципни различия между съюзниците за мащабите, характера и целите на Първата световна война, в частност за значението на Добруджанския фронт и стратегията им по Добруджанския въпрос.

3. Манталитетни различия.

* * *

За разногласията на съюзниците по Добруджанския въпрос допринасят неточностите, двусмислиците и непълнотите в споразуменията им относно статута и експлоатацията на областта от победителите. Ще цитирам думите на германския шарже д'афер във Виена, казани по повод преговорите за сключване на договора за приятелство и съюз между немските държави и България, които са показателни за неискреността и важат в пълна сила и относно статуквото в Добруджа. На предвиден в проектодоговора параграф австро-унгарският премиер барон Буриян възразява с аргумента, че „много трябва да се внимава с българите и съществува опасност в момент, в който ние сме готови да сключим мир, те да се противопоставят..., преследвайки желанието си да постигнат още някоя бленувана военна цел“. Затова австрийската дипломация търси съдействието на германското външно министерство, за да премахнат заедно въпросния параграф и да го „заменят с друга, по-мъглява формулировка, която ще задоволи българите до известна степен“ [1: 434]. Правна ябълка на раздора впоследствие става споразумението между четирите съюзни страни за подялба на плячката в Добру-

джа, подписано в София в началото на декември 1916 г.⁴⁰ „Мъглявите“ текстове и пропуските в документа позволяват различно тълкуване, оставят множество въпроси отворени, други имат само пожелателен характер, а в цялост споразумението залага капани за бъдещи спорове.

Относно общата политика спрямо Румъния различията между съюзниците, главно между България и Германия, се проявяват още в навечерието на присъединяването на София към блока на Централните сили. За берлинското правителство Румъния е дългогодишен съюзник на Германия и Австро-Унгария в Тройния съюз, управлява се от германска династия, притежава многобройна армия и доставя на немския пазар важните за населението и армията храни и петрол, особено ценни след краха на илюзията за кратката война. За София обаче Букурещ е враг, който вероломно, въпреки подписаното двустранно споразумение, напада в гръб българската армия по време на Втората балканска война (1913 г.) и отнема Южна Добруджа. Компромисът по оста София – Берлин относно Румъния е чл. 2-ри на тайната спогодба между двете страни от 6 септември 1915 г., според който „в случай че Румъния по време на настоящия конфликт без никаква провокация от страна на българското правителство нападне България, нейните съюзници или Турция, Германия ще се съгласи на анексирането от България на териториите, дадени на Румъния чрез договора от Букурещ, така, както и с поправка на българско-румънската граница, определена с договора от Берлин“ [1: 442, 443]. Впоследствие тази клауза ще се оспорва от българска страна с аргументи за изначалната несправедливост на Берлинския договор от 1878 г. и етническият състав на населението.

Същата по смисъл формулировка е включена по-рано и в проекта за военна спогодба между България и Австро-Унгария [1: 433], а по настояване на Германия в подписаната между трите страни в Плес обща военна конвенция е добавено, че „България се задължава да запази безусловен неутралитет спрямо Гърция и Румъния до приключване на операциите срещу Сърбия, ако тези държави от своя страна гарантират да не предприемат мобилизация, да останат неутрални и да не завладяват сръбски територии“ [1: 445]. Последната редакция е допълнителна застраховка от страна на Берлин и Виена срещу евентуална враждебна инициатива на София спрямо Букурещ, която да въвлече двете могъщи немски държави в нежелана война, обслужваща български цели.

Пак със съдействието най-вече на Германия три дена по-рано България и Турция подписват двустранна конвенция, в която обаче отношенията с Румъния въобще не са обект на договорка [1: 437–440].

Самият факт, че липсва обща военна конвенция между четирите съюзни държави, е показателен за състоянието на Четворния съюз. Накратко: съюзническите отношения между София и Истанбул са плод на моментна конюнктура, а Германия е посредник – обстоятелство, което впоследствие ще усложни кому-

⁴⁰ Текстът на Съглашението в: Държавен военноисторически архив – Велико Търново (по-нататък: ДВИА), ф. 40, оп. II, а.е. 449, л. 1–3.

никациите между двете балкански държави и техните военни командвания. Турция декларира желание да изпрати военни части в помощ и под командването на българската армия, чието ръководство по политически и други причини се въздържа по време на войната от директен контакт с турското военно министерство. Въпреки че на Македонския фронт в състава на Втора българска армия е включен 20-и турски корпус, а на Добруджанския фронт в помощ на Трета българска армия е изпратен 6-и турски корпус, от българска страна излизат с тезата, че те не помагат на българската армия и не са привикани от нея, а само заместват германски части. Освен това българското командване, със самочувствието на победило турска армия в Балканската война 1912 – 1913 г., открито изразява съмнение в морала и воинските умения на турските войници.

Различията между Виена, Берлин и София по отношение на Румъния продължават и след влизането на България в Четворния съюз. През пролетта и лятото на 1916 г. висши български военни и политици на няколко пъти осведомяват германските си партньори относно вероятната измяна на Букурещ. Отговорите от немска страна са повече от успокоителни. Главнокомандващият германската армия – фелдмаршал Ерих фон Фалкенхайм, е твърдо убеден в неутралитета на Румъния, дори сведенията на германските дипломати и шпиони в Букурещ за мобилизация на армията и за планирана атака срещу Австро-Унгария от началото на август не разколебават фелдмаршала. Последвалите събития доказват правотата на българското военно и политическо ръководство и засилват самочувствието на съответните отговорни лица, че по-добре познават балканския си съсед и отношенията на полуострова от съюзниците си. Оттук следва логичният извод, че съюзниците трябва по-често да се вслушват в българските съвети и дори да предоставят на София приоритет в уреждането на балканските въпроси, в частност на румънския. Подобен назидателен тон е видим в отговорите на българското държавно ръководство на настояванията на двете германски държави Царството незабавно да обяви война на Румъния, след като става ясно, че тя е минала на страната на Антантата и започва война с Австро-Унгария. Германците припряно настояват България да влезе във войната с Румъния, а когато ген. Жеков ги убеждавал да се даде приоритет на Добруджа – нехаели: „...а сега бързат да атакуваме Румъния, без да сме подготвени да защитим българските градове от румънската войска“ – инструктира ген. Жеков по този повод полк. Ганчев, българския представител към германската Главна квартира в Плес, и продължава, че ако се били вслушали в неговите предупреждения срещу коварните румънци, сега нямало да бързат. Вместо това обвинявали българите, че нарочно агитирали срещу съседите си, за да изнудят съюзниците да воюват срещу Румъния в полза на българските аспирации.⁴¹

София забавя с няколко дена скъсването на отношенията с Букурещ поради необходимостта да спечели време за укрепване на границата си с Румъния, а това очевидно изнервя коалиционните партньори. Българското военно команд-

⁴¹ ДВИА, ф. 40, оп. II, а.е. 587, л. 172, 188, 199.

ване също така изчаква рокадите в германската Главна квартира и запознаването със стратегическата концепция на фелдмаршал Хинденбург, заменил Фалкенхайм. Освен това Жеков не бърза да хвърли част от българската войска на нов фронт, докато съюзниците не потвърдят ангажиментите си в кампанията срещу Румъния и не доизчистят разногласията си по оперативния план. „Ние пращаме на фронта куцо и сакато, а в тила на австро-унгарската армия има милиони безделници“ – възмущава се българският генерал от неспособността на Виена да спре румънското настъпление в Трансилвания.⁴² В крайна сметка България е удовлетворена, че акцентът на военните действия се премества в Добруджа, а Хинденбург обещава в бъдеще да се допитва до София при вземане на важни оперативни решения. Въпреки германското обещание с началото на военните действия в Добруджа разногласията между съюзниците се увеличават, парадоксална констатация на фона на успешното напредване към устието на Дунав.

Ще обособим няколко водещи проблема. Първият е свързан с оперативния план и със самите военни действия. Напрежението в случая е по оста: командващия обединените сили на фронта – фелдмаршал Макензен, и командващия Трета българска армия – ген. Стефан Тошев. Въпреки оставката на българския генерал разминаванията между главните квартири на германската и на българската армия по завоюването и управлението на Добруджа остават. Последниците са германски натиск за оставки и на други български висши военни (напр. ген. Тантилов), както и упреците на ген. Жеков за игнориране на българската Главна квартира от Хинденбург и Макензен при определяне на цели и издаване на оперативни разпоредби. „За Щаба на Макензен като че ли не съществува българско Главно командване, че не счита за нужно даже да уведомява за оперативните си разпореджения. Не държат сметка, че българската армия има свое Главно командване, с права и отговорности, и че не може да бъде поставена в положение, като да е дадена под наем...“⁴³ Подобни действия можели само да породят недоразумения и конфликти, опасява се ген. Жеков и безуспешно настоява да се тури край на „тази нежелателна и обидна практика на действие от страна на Щаба на Макензен“⁴⁴.

Вторият голям проблем е с владееенето на Северна Добруджа, за който ще стане дума по-нататък в изложението.

Между съюзниците има и сериозни разминавания в представите за характера, мащабите и стратегията на войната, където се корени другата група причини за последвалите разпри. За България обхващат на Първата световна война е с хоризонт съседните страни – Сърбия, Гърция, Румъния. За Германия основен враг също са съседите, но германските съседни са все Велики сили – Франция, Великобритания и Русия, зад които стоят многобройните им колонии, пръснати по целия свят. Затова и мащабите на германската представа и стратегия са други, да ги наречем световни, и различни от българските, които са локални. Въпреки че по

⁴² ДВИА, ф. 40, оп. II, а.е. 587, л. 188.

⁴³ ДВИА, ф. 40, оп. II, а.е. 587, ф. 40, оп. II, а.е. 600, л. 124–125.

⁴⁴ ДВИА, ф. 40, оп. II, а.е. 587, а.е. 593, л. 207.

време на Румънската операция от 1916 – 1917 г. илюзиите за мълниеносна световна война са вече разбити, българските войници продължават да възприемат войната предимно като „кратки походи, решителни победи и бързо постигане на мир“ [3: 354] – и недоумяват защо операциите им зависят от военните действия по други фронтове, напр. по Западния. Създава се впечатлението, че те печелят с кръв битките, а други (съюзниците) използват техните усилия за собствени интереси.

Обратно на българската локална стратегия и мислене, в Берлин се мисли и действа глобално. Добруджанският фронт е само една брънка от сложната система на фронтове, стратегии и военни действия в Първата световна война, при това далеч не най-важната. От десетилетия Балканите са периферия в германската външнополитическа концепция, на които се възлага задачата да компенсират германските интереси в центъра на континента, да обслужват Германия във взаимоотношенията ѝ с останалите Велики сили. И докато не се решат важните за Райха проблеми, Балканите, в частност Добруджанският въпрос, трябва да са отворени за дипломатията.

Застъпвайки становището, че на София, съгласно съответните клаузи в съюзния договор, е предоставена територията на Южна Добруджа, Берлин запазва докрай контрола над Северна Добруджа въпреки негативното влияние на Германското етапно управление върху българо-германските военни и политически отношения. Противопоставянето им в Северна Добруджа води и до неефективно използване на военните ресурси на двете съюзни държави. За контрола над областта Германското етапно управление изисква от германската Главна квартира допълнителни немски войски, с които да респектира българските претенции и действия, оспорващи правомощията му. Намиращата се на територията на Северна Добруджа Трета българска армия също заделя части в тила си с мотива да защитава българските интереси и население в областта. Противопоставянето им продължава през цялото време на окупация на Северна Добруджа и в отделни епизоди ескалира дори до степен на стрелба между военни подразделения на двете съюзни армии.

Няколко са причините, заради които Германия не отстъпва по въпроса за българския контрол над Северна Добруджа. Сред тях, изброени в телеграфен стил, изпъкват:

1. Стопанските интереси на Райха – да контролира най-голямото румънско черноморско пристанище Констанца и да владее околните петролни залежи и плодородни земи.

2. Стратегическият контрол върху територия с излаз на Черно море и съседна на Руската империя.

3. Възможността да се върне на румънската държава Северна Добруджа срещу румънски дивиденди в полза на Германия. Всъщност голяма част от германския военен, стопански и политически елит счита в дългосрочен план Румъния за по-изгоден, в сравнение с България, германски контрагент на Балканите. Въ-

преки войната между Берлин и Букурещ много са гласовете в германската столица, които смятат, че тя е някакво недоразумение, някакъв моментен инцидент, който не трябва да накърнява традиционните приятелски връзки между двете държави. Победена Румъния не трябвало да се отслабва, защото е съсед на Русия и може да е авангард на германските интереси, а със Северна Добруджа в границите си, ще прекъсне прекия контакт между славянска Русия и славянска България, а оттам – и със славянска Сърбия, т.е. Северна Добруджа е бариера, разделяща надве „славянското море“, и препятствие за руския контрол над Балканите [2: 206, 215, 290–291, 297].

4. Докато „периферният“ Добруджански въпрос не е решен, Германия ще има възможност да го „изтъргува“ в бъдещите глобални мирни преговори, естествено, с оглед на германските интереси в дадения момент.

5. Част от германските военни се опасяват, че предоставяйки цяла Добруджа на България, би могло да се стигне до излизане на Царството от войната, ако българите сметнат, че техните национални цели са вече постигнати.

България от своя страна също не е склонна на компромис по Добруджанския въпрос. Въпреки че получава влизашите в българските граници до 1913 г. добруджански земи, с което Германия и Австро-Унгария изпълняват съответната клауза в съюзния договор, максимализмът сред софийските политици и военни взема връх и влошава отношенията със съюзниците. Изтъкваните доводи, че Северна Добруджа трябва да е част от България, са свързани главно с препратки в историята, с наличието на българско население там и със свръхусилията на българската армия във войната, надхвърлящи параметрите на съюзния договор. Последното българско твърдение гласи: вярно е, че Северна Добруджа не е била предмет на разговори преди влизането на България в съюза на Централните сили и съответно съюзниците нямат поет ангажимент да я предадат на София, но също така е вярно, че България участва във войната с много повече от договорените войски и е дала много жертви, за които Северна Добруджа е само минимална компенсация. Не липсват и допълнителни аргументи, част от които далеч не звучат убедително.

Най-ожесточени са споровете между България и Германия по въпроса за управлението на Добруджа. Своеобразното двувластие там – Германско етапно управление и Трета българска армия – предизвиква ежедневни проблеми от най-различно естество в отвоюваната територия и разкрива различия в менталитета на българи и немци, които пораждат сериозни конфликти. Да вземем следния пример.

На 10 май 1917 г. офицери от Русенския укрепен пункт изпращат четирима войници да наловят риба за изхранване на гарнизона. Часове по-късно минава германски полицейски патрул с моторна лодка, взема риболовните билети, конфискува мрежите и арестува българите, защото нарушили разпореждане на ГЕУ (Германско етапно управление), което регламентира риболова в Дунав. В случая българските войници са заловени на румънския бряг, участък, в който нямат

право да ловят, и затова трябва да им се отнеме имуществото, както и да заплатят глоба. Следват разследвания, обяснения и продължителна преписка между БА (Българската армия) и ГЕУ, с взаимни тежки обвинения за дребен инцидент. Обясненията на арестуваните са, че „още не почнали да ловят риба, и забелязали да се задава от запад черен облак, и понеже се опасявали да не се появи буря, решили да минат на левия бряг“. Във въпросния участък българският бряг е скалист и те не могли да слязат, затова намерили убежище на румънския, а доказателство, че не били ловили риба там, били сухите им мрежи. От обвиняващата германска страна пък контрират, че нямало буря, заловените се готвели да хвърлят мрежите в румънски води, нямали разрешително от германските власти, а показаните документи били на български език, т.е. на непознат за контролиращите и неофициален за зоната език. Впрочем незнанието на съответния език нерядко вкарва съюзниците не само в комични, но и в трагични ситуации, а най-често служи за извинение. Арестуваните се оправдават, че не знаят немски и не могли да обяснят на германския патрул защо са на румънския бряг.⁴⁵

Повече от месец засегнатите страни не могат да разрешат спора и да постигнат удовлетворителен компромис. Напротив, убедени в своята правота, продължават да държат на своето – да се накажат провинените и да се наложи глоба, и съответно да не се санкционират войниците и да не се плаща. Стига се до намеса на висшето армейско ръководство. От ЩДА (Щаба на действащата армия) се възлага на полк. Станчов да предаде на фелдмаршал Макензен „крайно неприятната изненада на Главнокомандващия БА от постъпката на германските власти в Дунавския участък при километър 535, която постъпка е израз на враждебност спрямо своите съюзници – българите“. Следва недоумението на ген. Жеков как точно се ощетявали германските интереси, ако българите ловят риба в Дунав.⁴⁶ „Рибата“ на раздора присъства и в други подобни инциденти, за да се стигне до обвинения от воюващата на Добруджанския фронт Трета българска армия, че ГЕУ лукаво определило обстрелвани от противника части на Дунав за българска риболовна зона, а на германците оставило по-добрите и спокойни води.

Засягам проблема с риболова, за да подчертая разликата в менталитета и подхода на съюзниците: германските власти се опитват педантично, бюрократично, административно и законодателно да обхванат всички сфери на живота в контролираната от тях зона, докато българите подхождат с презумпцията, че цяла Добруджа е българска по право и кръв, а ловенето на риба в Дунав – естествено обичайно право на всеки край реката. В хода на битката за Добруджа, преди още българо-германските отношения да се изострят по проблема с управлението ѝ, в писмо до българския офицер за свръзка с германската Главна квартира – полк. Ганчев, началник-щабът на ДА – полк. Луков, споделя личното си мнение за германците. От изминалата им съвместна работа е твърдо убеден, че те действат „прекалено стереотипно, шаблонно, лишени са от умствена гъвкавост“. Тези им недостатъци влияели негативно върху германския метод на работа, при който

⁴⁵ ДВИА, ф. 42°, оп. I, а.е. 18, л. 179–181, 185.

⁴⁶ ДВИА, ф. 42°, оп. I, а.е. 18, ф. 40, оп. II, а.е. 454, л. 268.

не се държи сметка на изменените условия. Вследствие на това, заключава Луков, резултатите най-често са печални, доказват го фактите с развитието на военните действия по фронтовете. Особено се дразни висшият български офицер от надменността на немските си колеги: „В отношенията си спрямо нас германците се ръководят от съзнанието за своето превъзходство, като не са склонни да ни признаят даже качествата на едни посредствени дилетанти по военното дело. Изхождайки от този свой предразсъдък, те се отнасят с недостатъчно внимание и уважение към нашите напълно обосновани мнения и преценки, които ний при разни случаи сме изказвали и излагали... Нашите неуспехи в Македония се дължат изключително на грешките на германците, на тяхната непредвидливост и колебливост, или на недостатъчна заинтересуваност и пренебрежително отнасяне към събитията на Южния фронт. И ний сега изкупуваме с изобилната кръв на скъпите български синове съюзническата некоректност на германците...“ Следва инструкцията до Ганчев по-енергично да защитава българските права пред германското Главно командване: „Заговорете с езика на един равноправен съюзник, който, ценейки своя престиж и достолепие, е решен да отстоява енергично своите права.“ Гневното емоционално писмо завършва с апокалиптични предсказания, че неуспехите на фронта пораждаат слухове сред българското население и армия, че страната е излъгана от съюзниците си, оставена е сама да се бие, и в резултат масовото първоначално възхищение пред всичко германско вече било заменено с разочарование и враждебност. Ако България продължи да воюва при такива условия, то рискува да се деморализира войската, а психиката на българския войник, наред с блестящите качества, била такава, „че е в положение да ви остави в най-критичния момент, когато се убеди, че е безполезно повече да се води борбата“.⁴⁷

Да чуем и едно германско мнение за балканския съюзник. „Когато въпросът опре до кесията, отзивчивостта на българите отслабва..., следва опит да се претълкуват неизгодно поетите задължения или дори да се отърсят от тях“ – пише в доклад до Берлин германският посланик в София, граф Алфред фон Оберндорф, и определя българите като „един ориенталски селски народ със силно изразен усет за притежание, както всички селяни, при които присъщата на съсловието хитрост се подхранва с ориенталски придобивки“ [2: 263]. „Българският народностен характер вижда във войната, на първо място, средство за обогатяване“ – допълва го сънародникът му капитан Фон Армин, военноморски аташе в София, и повдига въпроса за караниците между съюзниците по въпроса за „плячката“, както тогава се нарича делбата на конфискуваното имущество в Добруджа [2: 198] – друг основен компонент на Добруджанския въпрос.

* * *

Спорът за Добруджа е показателен за различията между съюзниците и за неспособността им да постигнат компромис в името на общата цел. Той превръща

⁴⁷ ДВИА, ф. 42°, оп. I, а.е. 18, а.е. 621, л. 1–3.

военната победа над Румъния в загуба – загуба на доверие, взаимни нападки, сблъсъци между победителите, в т.ч. и въоръжени. Що се отнася до България, бих посочил максимализма като основна причина за проблемите с Централните сили. Всъщност именно максимализмът вкарва страната и в Първата световна война. През 1914 – 1915 г. в София пристигат предложения и от двете воюващи коалиции за запазване на неутралитет или включване във войната на страната на съответния съюз. Правителството на д-р Васил Радославов преценява, че обещаните територии срещу неутралитета са малко, недостатъчни са и земите, които Лондон би дал при присъединяването на България на страната на Антантата. От Берлин предлагат по-голямо териториално разширение, главно за сметка на Сърбия и включените в нейната територия македонски земи, ако Радославов вземе страната на Централните сили. Националният максимализъм взема връх над трезвата политическа преценка за необходимото, възможното и цената (жертвите) – и България напада Сърбия. Във връзка с това е добре да си припомним поучителното мнение на съвременника на събитията – Константин Константинов, за ожесточените препирни в София за „спорната и безспорната зона“ в преговорите със Сърбия през 1912 г., за „дроба на Македония“ – Солун, за Одрин, Скопие, Охрид..., „без които България не могла да съществува... За съжаление само след няколко месеца видяхме, че България може да съществува и без такива максималистични претенции, за които винаги се дават съвсем излишни жертви“ [6: 112].

Спорът за Северна Добруджа пет години по-късно повтаря нерадостната констатация. А и че Райхът можеше без Северна Добруджа, доказва решението на германското правителство в края на септември 1918 г. да я предаде на България, закъснял опит да предотврати излизането на Царството от войната [2: 231].

Използвана литература

- [1] *България в Първата световна война. Германски дипломатически документи. Т. 1. (1913 – 1915 г.)*. София: Главно управление на архивите при Министерския съвет, 2002.
- [2] *България в Първата световна война. Германски дипломатически документи. Т. 2. (1916 – 1918 г.)*. София: Главно управление на архивите при Министерския съвет, 2005.
- [3] КОНСТАНТ, С., 1992. *Фердинанд Лисицата – цар на България*. София: Изд. „Вис Виталис“.
- [4] МАЛЕЕВ, Л., 1993. *Шестте ми срещи с кайзер Вилхелм II*. София: УИ „Св. Климент Охридски“.
- [5] МАРКОВ, Г., 2006. *Голямата война и българската стража между Средна Европа и Ориента (1916 – 1919 г.)*. София: АИ „Проф. д-р Марин Дринов“.
- [6] SPIRIDONOV, V., 2013. Der Friedensvertrag von Neuilly-sur-Saine aus bulgarischer Sicht. In: Groeller, H., Heppner, H. (Hg.). *Die Pariser Vororte-Vertraege im Spiegel der Oeffentlichkeit*. Berlin–Wien u.a.: List Verlag